

IMLONI O'RGATISHDA INTERFAOL METODLAR VA ULARNING SAMARADORLIGI

Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti

O'zbek tili va adabiyoti fakulteti 311-guruh talabasi

Solbekovna77@gmail.com

Ibragimova Asel Solibek qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ona tili darslarida imloviy lug'atlarning tutgan o'rni, imloga doir mashqlar haqida fikr va mulohazalar berilgan.

Abstract: This article presents ideas and comments on the role of spelling dictionaries in native language lessons, spelling exercises.

Kalit so'zlar: imlo, interfaol metodlar, krossword, imlo jurnali va imlo orqali hikoya, anogramma

Keywords: spelling, interactive methods, crossword, spelling journal and story through spelling, anogram

O'zbek tiliga davlat tili maqomining berilishi, mustaqillikning qo'lga kiritilishi yangi imlo qoidalarini ishlab chiqish uchun qulay imkoniyat yaratdi. Lotin yozuviga asoslangan yangi alifboning joriy etilishi esa bu jarayonni yanada tezlashtirib yubordi. Shu maqsadda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi 1995-yilning 24-avgustida "O'zbek tilining asosiy imlo qoidalarini tasdiqlash haqida" 339-sonli qaror qabul qildi. U 82 banddan iborat bo'lib, quyidagi bo'limlarni o'z ichiga oladi: 1. Harflar imlosi: a) unlilar imlosi (1—7-bandlar); b) undoshlar imlosi (8—32-bandlar). 2. Asos va qo'shimchalar imlosi (33—37-bandlar). 3. Qo'shib yozish (38—50-bandlar). 4. Chiziqcha bilan yozish (51—56-bandlar). 5. Ajratib yozish (57—56-bandlar). 6. Bosh harflar imlosi (66—74-bandlar). 7. Ko'chirish qoidalari (75—82-bandlar). Hozirgi kundagi darsliklarda ham o'quvchilarga turli xil topshiriqlar orqali imloni tez va oson xotirada qoladigan topshiriqlar qo'yilmoqda.¹ 9-sinf ona tili darslarida bog'lovchilar mavzusida imloga oid topshiriqlar va qo'shimchalarni to'g'ri qo'llashga oid misollar ham berilgan. 10-sinf ona tili darsligida esa unlilar imlosiga oid

mavzularda turli xil topshiriqlar berilgan.

Imlo — bu soʻzlarning toʻgʻri yozilishi va ularning yozilish qoidalariga rioya etish san'ati. Imloda tilning fonetik, morfologik, sintaktik va orfografik xususiyatlari hisobga olinadi. Oʻzbek tilida imlo, asosan, soʻzlarning toʻgʻri yozilishiga va harf va undoshlarning oʻzaro bogʻlanishiga doir qoidalarni oʻz ichiga oladi. Imlo oʻrganish oʻquvchilarga toʻgʻri yozish koʻnikmalarini shakllantiradi va nutq madaniyatini rivojlantiradi. Imloni oʻrgatish oʻquvchilarning yozma nutqini toʻgʻri tashkil etishda asosiy oʻrin tutadi. Toʻgʻri imlo faqat grammatika qoidalariga rioya qilish emas, balki oʻquvchining umumiy bilim darajasini, nutq madaniyatini, mantiqiy fikrlashini ham koʻrsatadi. Imloni toʻgʻri oʻrgatish orqali oʻquvchilarda: yozish koʻnikmalari yaxshilanadi, nutq madaniyati rivojlanadi, fikrlarni aniq ifodalash va mavzuni toʻgʻri tuzish qobiliyatlari shakllanadi.

Dars jarayonida oʻquvchilarga imloni oʻrgatish uchun interfaol oʻyinlardan ham foydalanish mumkin. Masalan, imloni oʻrgatish oʻquvchilarning yozma nutqini toʻgʻri tashkil etishda asosiy oʻrin tutadi. Toʻgʻri imlo faqat grammatika qoidalariga rioya qilish emas, balki oʻquvchining umumiy bilim darajasini, nutq madaniyatini, mantiqiy fikrlashini ham koʻrsatadi. Imloni toʻgʻri oʻrgatish orqali oʻquvchilarda: yozish koʻnikmalari yaxshilanadi, nutq madaniyati rivojlanadi, fikrlarni aniq ifodalash va mavzuni toʻgʻri tuzish qobiliyatlari shakllanadi. Interfaol metodlar oʻquvchilarning darsda faol qatnashishini ta'minlaydi va shu orqali oʻqituvchi oʻquvchilarning qaysi sohalarda qiyinchiliklarga duch kelayotganini tezda aniqlab, yordam bera oladi. Adabiy tilning ogʻzaki shaklida soʻz tanlash, gap tuzish va toʻgʻri talaffuz meʼyorlariga amal qilish qanchalik ahamiyatli boʻlsa, uning yozma shaklida orfografiya meʼyorlariga (imlo qoidalariga) amal qilish shunchalik muhimdir.²

“Anogramma” mashqi. Bunda oʻquvchiga berilayotgan soʻzlar faqat biror hodisa, mavzu asosida yoki boshqa biror jihatlar bilan umumiy xususiyatga ega boʻlib, ular ichida faqat bittasi “begona” boʻladi. Oʻquvchi ana shu soʻzni aniqlay olishi va javobini izohlay olishi kerak. Imlo savodxonligida esa bu usul toʻgʻri yozilgan soʻzlar ichidan xato yozilgan soʻz, yaʼni “begona”si topish yoki xato yozilgan soʻzlar ichidan toʻgʻrisini topish sharti

² Jamolxonov H. Hozirgi o'zbek adabiy tili. - T.: «Talqin», 2005. 108-109-bet.

beriladi. Anogramмага misollar: Qishloq, shahar, viloyat, tuman. **Javob: Shaxar** – noto'g'ri yozilgan (to'g'risi: shahar), Muhim, muammmo, masala. **Javob: Muammmo** – noto'g'ri yozilgan (harf ortiqcha), Talaba, o'qtuvchi, o'quvchi, domla. **Javob: O'qtuvchi** – noto'g'ri yozilgan (to'g'risi: o'qituvchi).

Krossvord bilan ishlash – o'quvchilarga imlo qoidalari asosida so'zlar tuzishga yordam beradigan qiziqarli usul. Bu o'yin o'quvchilarning so'z boyligini oshiradi va imlo qoidalarini yodlashni osonlashtiradi. O'quvchilarga imlo qoidalariga mos so'zlar beriladi. Ular bu so'zlardan krossvord yaratishadi. Har bir to'g'ri yozilgan so'z o'quvchilarni yanada qiziqtiradi va qoidalarni yaxshiroq o'zlashtirishga yordam beradi. O'yin darsning yakunida ham amalga oshirilishi mumkin, bu orqali o'quvchilarning darsda o'rganganlarini mustahkamlash mumkin.

Xatoliklar ovchiligi bu metod o'quvchilarga imlo xatolarini topish va to'g'rilashni o'rgatishga yordam beradi. O'quvchilarga matn yoki paragraflar beriladi, ularda xatoliklar mavjud bo'ladi. O'quvchilar bu xatoliklarni topib, to'g'rilashlari kerak. Masalan, "Imloni o'rgatishda qanday xatoliklar sodir bo'lishi mumkin?" deb so'rab, o'quvchilarga matnni taqdim qilish mumkin. Bu metod o'quvchilarga xatoliklarni topishga va to'g'ri yozishga yordam beradi.

Interfaol metodlar imloning samarali o'rgatilishiga katta yordam beradi. Ularning yordamida o'quvchilar faollashib, imlo qoidalarini o'rganishda qiziqish bilan ishtirok etadilar. Bu metodlarning muvaffaqiyatli qo'llanilishi uchun o'qituvchining o'quvchilarga mos yondashuvi, o'quv jarayonini qiziqarli va samarali qilishga bo'lgan ishtiyoqi juda muhimdir.

Imlo qoidalari bilan hikoya yozish bir nechta imlo qoidalari beriladi va ular shu qoidalar asosida qisqa hikoya yoki esse yozishlari kerak. Bu metod o'quvchilarning ijodkorliklarini ochadi va ular o'rgangan qoidalarni amaliy tarzda ishlatishga o'rgatadi.

Imlo jurnali yaratish o'quvchilarga har bir darsda o'rganilgan imlo qoidalarini yozib boradigan "imlo jurnali" yaratish tavsiya qilinadi. Har bir o'quvchi o'z jurnalida har bir yangi qoida, o'zlashtirilgan so'zlar va xatolarni qayd etadi. Darsdan keyin, o'quvchilar bu jurnalni

o'qib, o'z xatoliklarini ko'rib chiqishlari mumkin. Bu metod o'quvchilarda o'z-o'zini nazorat qilishni rivojlantiradi. Imlo ni o'rgatish har doim ham oson jarayon bo'lmagan, ayniqsa o'quvchilarga qoidalar ni yodlatish usuli bugungi zamonaviy talablarga javob bermaydi. Shu bois, so'nggi yillarda interfaol metodlar bu borada katta yordamchi vosita sifatida namoyon bo'lmoqda, chunki ular o'quvchini dars markaziga faol ishtirokchi darajasiga olib chiqadi. Metodlar orqali o'quvchi faqat eslab qolmaydi, balki nima uchun bunday yozilishini tushunadi, xatolardan saboq oladi, va eng asosiysi, o'z fikrini mustaqil ravishda shakllantiradi. Guruhli ishlarda esa o'quvchilar bir-birining fikrini eshitadi, muhokama qiladi, til bilan ishlashda yanada chuqurroq yondashuv hosil qiladi. O'yinli metodlar, mashqlar esa darsni jonlantirib, darsga qiziqishni kuchaytiradi. Natijada o'quvchi imlo bilimini hayotiy holatlarda qo'llay oladigan darajaga yetadi. Bunda o'qituvchining roli ham o'zgaradi — u endi faqat dars beruvchi emas, balki yo'naltiruvchi va kuzatuvchiga aylanadi. Shu jarayonda shakllangan bilimlar yozma nutqni ravon va tushunarli qiladi. Xulosa qilib aytganda, imlo darslarini interfaol metodlar orqali olib borish — bu nafaqat o'quvchining savodxonligini oshiradi, balki ularni mustaqil va mas'uliyatli fikrlovchi shaxs sifatida shakllanishiga ham xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbek tilining katta imlo lug'ati. - Toshkent: "Kafolat print company" nashriyoti, 2023. 648-b.
2. Jamolxonov H. Hozirgi o'zbek adabiy tili. - T.: "Talqin", 2005. 272-b .
3. Mirziyoyev Sh. "O'zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqeini tubdan oshirish chora-tadbirlari to'g'risida 2019-yil 21 oktabrdagi PF-5850 -son Farmoni. <https://www.lex.uz>
4. Mirziyoyev Sh. "Mamlakatimizda o'zbek tilini yanada rivojlantirish va til siyosatini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2020-yil 20-oktabrdagi PF6084-son Farmoni. <https://www.lex.uz>